

КОМПОНЕНТИ ТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

THE COMPONENTS OF CREATIVE COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS

Сучасна українська вища освіта характеризується активним впровадженням модернізації та інновацій, важливим чинником успіху яких є особистість педагога, орієнтована на творчу діяльність, здатна до постійного самовдосконалення та саморозвитку. Тому стратегічним напрямом реформ у закладах вищої освіти є створення умов для засвоєння майбутніми педагогами творчих методів діяльності та нових моделей мислення, що потребує розвитку як критичного, так і творчого ставлення до дійсності. Досягнення конкретної мети в закладах вищої освіти повністю залежить від рівня підготовки майбутніх педагогів.

Педагогам необхідно вміти критично мислити, відстежувати новітні тенденції традиційних підходів, іншими словами, володіти творчою компетентністю.

У педагогічній площині творчість розглядається як здібність, яка є потужним чинником розвитку особистості, визначає її готовність до нестандартного мислення та поведінки.

Складність явища «творчість» призвела до багатовекторності її вивчення. Так, розвиток творчості як важливої складової сучасного педагога отримала наукове обґрунтування в працях низки науковців. Зокрема, Г. Айзенк, зосередившись на вченні Дж. Гілфорда про дивергентне мислення, підкреслює, що творчість є складовою загальної розумової обдарованості. Тема особистісних рис педагога часто стає цікавою для дискусій у наукових колах. Саме від педагога професійного навчання залежать високі досягнення

професійної діяльності майбутніх фахівців. Перед освітянином стоїть велика кількість задач та проблем, тому що до кожного здобувача освіти повинен бути підібраний індивідуальний підхід. Взагалі, педагог це компетентний професіонал, який досконало знає свій предмет і є креативною особистістю [1].

Теоретичний аналіз дозволяє стверджувати тотожність понять «творчість» і «креативність», але вони мають свої відмінності. Так, їх об'єднує думка про те, що творчий процес ґрунтується на натхненні автора, його здібностях, традиціях, якими він володіє. Що стосується креативності, то фундаментальне в ньому є прагматичний елемент, який проявляється в розумінні, навіть якщо щось потрібно творити, для кого потрібно щось створити, як щось створити і, власне, що саме необхідно створити.

Ключові слова: творча компетентність, принцип, компонент.

Present-day Ukrainian higher education is characterized by active implementation of modernization and innovation. The teacher's personality, creative activity-oriented, capable of constant self-improvement and self-development, is an important factor of success. Therefore, the strategic focus of reforms in higher education institutions is to create conditions for future teachers to master creative methods of activity and new models of thinking, which requires the development of both critical and creative attitude to reality. Achievement of a particular goal in institutions of higher education depends entirely on the level of preparation of future teachers.

Teachers need to be able to think critically, to appreciate new trends in traditional approaches, in other words, to possess creative competence. In the pedagogical field, creativity is considered as an ability that is a powerful factor in the development of the individual, determines his readiness for non-standard thinking and behavior.

The complexity of the phenomenon of "creativity" has led to its multi-vector study. Thus, the development of creativity as an important component of a modern teacher received scientific justification in the works of a number of scientists. In particular, H. Eysenck, focusing on J. Guilford's teaching on divergent thinking, emphasizes that creativity is a component of general mental giftedness.

The topic of personal traits of a teacher often becomes interesting for discussions in scientific circles. High achievements depend on the teacher of professional training professional activity of future specialists. An educator faces a large number of tasks and problems, because an individual approach must be chosen for each student of education. In general, a teacher is a competent professional who knows his subject perfectly and is a creative person [1]. Theoretical analysis allows us to assert the identity of the concepts "creativity" and "creativity", but they have their differences. Yes, they are united by the idea that the creative process is based on the author's inspiration, his abilities, and the traditions he possesses. As for creativity, the fundamental thing in it is a pragmatic element, which is manifested in the understanding of why something should be created, for whom something should be created, how to create something and, in fact, what exactly needs to be created.

Key words: creative competence, principle, component.

УДК 378.011.3-051:377]:005.336.2
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/49.1.23>

Жукова Д.В.,

аспірант кафедри професійної освіти та технологій сільськогосподарського виробництва

Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасній психології та педагогіці проблема творчості розглядалася багатьма вітчизняними науковцями (А. Антонова (знаходилась в пошуках розвитку обдарованості), Д. Богоявленська (чітко розділила творчі якості людини на світоглядні, ціннісні, інтелектуальні та вольові),

Л. Єрмолаєва-Томіна (вважає, що до переліку загальних здібностей належать і творчі, які закладені у кожній людині), В. Маляко (запропонував власну концепцію формування творчої особистості, в якій людина самостійно може креативно розвиватися та самовдосконалюватись), В. Павленко (вважав, що загальнокультурна

компетентність має дуже розгалужену структуру), Л. Панамарьов (виокремлював компоненти творчої діяльності), О. Яковлева (робила акцент на творчому потенціалі людини) і зарубіжними вченими (Дж. де Боно (займався проблемою розвитку творчого мислення), Д. Перкінсон (визначав структуровані погляди на креативність), Р. Штернберг (розробив тріархічну теорію креативності інтелекту), Е. Торранс (розглядав креативність, як здатність до творчості)).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні аспекти розвитку творчого потенціалу, творчих здібностей педагогів професійного навчання обґрунтовано в наукових працях вчених таких як:

О. Кучерявий (розглядав творчий потенціал особи як інтегральну властивість у вигляді здібності), О. Матюшкін (творчий потенціал розглядав як міру можливості людини, що здійснює діяльність у творчому напрямку), А. Сологуб (сформулював різницю креативного підходу із творчим напрямком), Т.Фрицюк (вивчав педагогічні умови розвитку креативності), Л. Харченко (визначив сукупність творчих якостей майбутніх педагогів), Л. Шрагіна (порівнював метафоричність як інтегрований вказівник креативності) та ін. Проблема формування творчості майбутніх педагогів представлена в останніх дослідженнях (В. Боксхорн (розглядав проблему креативності студентської молоді), І. Брякова (займалася проблемою розвитку творчого мислення у студентів педагогічного направлення), Ю. Варлакова та І.Гриненко (вивчали педагогічні умови розвитку креативності у майбутніх бакалаврів), Т. Гусєва (досліджувала психологічні засоби розвитку креативності майбутніх учителів), А. Куцевол (розглядала особливості творчої методичної діяльності вчителя)).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на численні дослідження цього питання, проблема формування творчої компетентності майбутніх педагогів професійного навчання не отримала повного розвитку та не знайшла достатнього висвітлення в сучасних наукових дослідженнях, незважаючи на її важливість для теорії та практик професійно-технічної освіти. Все це призвело до нашого звернення до цього питання.

Мета статті – теоретичне обґрунтування компонентів творчої компетентності майбутніх педагогів професійного навчання. Відповідно до мети були поставлені такі завдання: виділення низки освітніх принципів на основі індивідуального та творчого підходу, що сприяють формуванню творчої компетентності; визначення особливостей професійної підготовки майбутніх педагогів; узагальнення думок науковців щодо структури творчої компетентності педагогів професійного навчання

Виклад основного матеріалу. Формування творчої компетентності майбутніх педагогів потребує дотримання низки принципів.

Цінною є думка І. Зязюна, він дає перелік принципів підготовки майбутніх педагогів в логіці індивідуального та творчого підходу, а саме:

1. Професійні та особисті внески, виходячи з факту наявності людиноутворюючого потенціалу в кожній особистості та можливості її актуалізації в процесі навчання. Цей принцип орієнтований на формування ознак майстерності в досвіді, що передуює безпосередній професійній діяльності.

2. Суб'єктивація змісту, що передбачає індивідуальний пошуковий режим формування та засвоєння змісту навчання. Це відображає якісну зміну позиції майбутнього педагога щодо розвитку суб'єктивних якостей, пов'язану зі створенням відкритого соціокультурного контексту навчання, що забезпечує основу для інтеграції індивідуальних знань і досвіду з обсягом світових і вітчизняних педагогічних кадрів культури.

3. Інтеграція педагогічної теорії та практики в індивідуально-особистісний досвід в умовах провідної ролі теоретичного знання, що відповідає тенденціям взаємодії теорії та практики, забезпечуючи цілеспрямованість, передбачуваність діяльності педагога в постійно мінливих навчальних ситуаціях. Реалізація цього принципу пов'язана з ідеєю методологічного осмислення методики.

4. Креативність професійної поведінки, орієнтація на підготовку педагога в системі творчого ставлення до реальності через створення індивідуально-творчих форм професійної діяльності та взаємин.

5. Рух від цілісної інтегральної характеристики особистості педагога до специфічних умінь і навичок, що пов'язано зі специфікою професії типу «людина – людина» та логікою формування професійної поведінки з передбаченням динаміки у тріаді «ставлення – свідомість – діяльність».

6. Проактивна парадигма, що забезпечує прогностичну підготовку щодо постійно мінливої педагогічної реальності та сучасного рівня професійної підготовленості [2].

Отже, вищезазначені принципи в контексті наукового дослідження можуть слугувати основою для теоретичного обґрунтування компонентів творчої компетентності майбутніх педагогів.

Творчість – це своєрідне та неповторне поєднання мотиваційних, емоційних, інтелектуальних, естетичних, екзистенційних, комунікативних і творчих якостей, які разом індексують творчий стиль поведінки, забезпечують продуктивність, новизну, унікальність засобів, результат діяльності трансформації в різних сферах життя.

Для якісного визначення компонентів і змісту творчої компетентності майбутніх педагогів необхідно дослідити, розкрити та порівняти структуру творчої компетентності, що стане певною основою

для визначення власного розуміння структури. Дорофей С. В. досліджує компоненти через систему: мотиваційний, когнітивний, рефлексивний та поведінковий [3]. Мотиваційний компонент у структурі творчої компетентності характеризується системою домінуючих мотивів, що виражають ставлення до цінностей і цілей майбутньої професійної діяльності, власного професійного розвитку, що здійснюється на основі оволодіння творчою діяльністю в будь-якому процесі. Пізнавальний компонент у структурі творчої діяльності проявляється в пізнавальній діяльності в умовах сучасного навчально-виховного процесу.

Компонент професійної рефлексії у структурі творчої діяльності виділено на основі того, що сучасні дослідження приділяють увагу розвитку механізмів рефлексії у майбутніх педагогів як однієї з найважливіших умов розуміння, критичного аналізу та творчого втілення майбутньої професійної діяльності. Поведінковий компонент характеризує практичний, ефективний аспект творчої діяльності, він спрямований на цілісне самовизначення та самовираження у навчальній та професійній діяльності [1].

У науковій теорії та практиці представлено досить багато характеристик структури креативності, проте, в основному, у структурі визначаються два компоненти: когнітивний та особистісний. Когнітивну складову представив Дж. Гілфорд, який визначив такі компоненти, як швидкість і гнучкість мислення, чутливість до проблем, здатність генерувати нові ідеї, оригінальність мислення. Інший відомий учений П. Торренс запропонував дещо інші характеристики когнітивного компонента творчості та охарактеризував їх на емоційно-вольовому рівні, конкретизуючи як чутливість до проблем, відчуття недостатності знань, формулювання гіпотез та їх перевірку та модифікацію результатів [10].

У своєму дослідженні Л. Петришин запропонував власний варіант структурних компонентів творчої компетентності майбутніх педагогів у контексті професійної підготовки. Вчений виділив три основні компоненти, такі як:

1) ціннісно-мотиваційний, що містить типові характеристики (віра у власні можливості, різноманітність інтересів, розвинена творча уява та інтерес, наявність внутрішньої мотивації до творчої самореалізації), які будуть притаманні майбутньому креативному педагогу та надати йому можливість реалізувати творчі знання в процесі професійної діяльності;

2) особистісно-творчий компонент, що передбачає оволодіння творчими знаннями (творчими технологіями, техніками), формування теоретично і практично обґрунтованої творчої позиції, вміння прогнозувати та створювати нове та вміння приймати нестандартні творчі рішення;

3) практично-діяльнісний, в основі якого лежать вміння реалізувати творче рішення професійних завдань, здатність продукувати нові творчі ідеї, здатність моделювати творче вирішення проблеми, вміння проявляти творчу компетентність у нестандартній професійній ситуації [4].

З позицій визначення професійної компетентності Л.Л. Федорчук характеризує професійну компетентність як систему, що складається з трьох основних компонентів, що передбачають володіння певними знаннями та навичками, а також наявність власного досвіду:

1) мотиваційний компонент є стимулюючим фактором до використання засобів спілкування в навчальній, пізнавальній та професійній діяльності; складає систему поглядів і переконань, що визначають потребу особистості у формуванні компетентності;

2) когнітивну складову компетентності складають знання, уміння та навички у сфері використання засобів і методів, пов'язаних з професійною діяльністю, для вирішення освітніх, професійних та особистісних завдань;

3) діяльнісно-творча складова професійної компетентності передбачає не лише активне й раціональне використання сучасних технологій, а й чітке та глибоке розуміння своїх можливостей у вирішенні завдань професійного, освітнього та побутового характеру, творчий підхід до вирішення різноманітних завдань, проблем [9].

Очевидно, що професійна компетентність містить творчу складову, тому одним із завдань нашої наукової роботи є визначення саме творчої компетентності як ключової в рамках спеціальної підготовки майбутніх педагогів професійної освіти засобами декоративно-ужиткового мистецтва.

Отже, ми вважаємо, що поняття творчої компетентності означає здатність творчо діяти в ситуаціях невизначеності на основі набутих знань, умінь та досвіду. Проте слід зазначити, що не всі науковці дотримуються думки, що творчість входить до структури професійної компетентності майбутніх педагогів. Так, наприклад, А. Сергійчук вважає, що до складових професійної компетентності майбутніх педагогів належать такі:

– мотиваційно-ціннісні (погляди, ідеї, надії, мотивація);

– пізнавально-технологічні (володіння відповідними знаннями та вміннями застосовувати їх на практиці);

– комунікативні (володіння культурою спілкування, вміння створити атмосферу комфорту тощо);

– рефлексивно-діяльнісний (здатність до критичного самоаналізу, самооцінка, готовність до змін тощо);

– морально-етичні (повага до гідності людини, тактовність, толерантність, емпатія тощо) [6].

Вчений не включає творчий компонент і не акцентує увагу на формуванні саме цього компонента. Ми пояснюємо це дослідженнями науковців, адже за двадцятирічний період досліджень педагогів та науковців щодо формування професійної компетентності підхід до структури професійної компетентності майбутніх педагогів дещо змінився, оскільки сучасні наукові дослідження переконуються, що професійна компетентність майбутніх педагогів неодмінно включає творчість.

У результаті теоретичного аналізу, виходячи з визначення сутності та змісту поняття «креативна компетентність», узагальнюючи думки вчених щодо структури творчої компетентності, вважаємо, що основні структурні компоненти творчої компетентності майбутнього педагога професійної освіти: ціннісно-мотиваційні, професійно-пізнавальні рефлексивні та творчо-активний. Вважаємо, що поєднання та взаємозв'язок усіх перерахованих вище компонентів може забезпечити високий рівень сформованості творчої компетентності майбутніх педагогів.

Перший компонент творчої компетентності майбутніх педагогів професійного навчання – ціннісно-мотиваційний передбачає спрямованість на саморозвиток та самовдосконалення (мотивація до пізнання себе, власних потенційних творчих здібностей, бажання змінити себе на краще); наявність стійких ціннісних установок, які актуалізують потребу формування творчої компетентності майбутніх педагогів та стимулюють творчо-художній прояв особистості, зростання її майстерності; наявність цінностей професійної самореалізації майбутніх педагогів професійного навчання; наявність професійної мети та усвідомлення ідеалу, до якого слід прагнути у професійній діяльності. Визначальним фактором формування творчої компетентності є прагнення до професійного зростання та самореалізації. Лише за наявності творчої мотивації відбувається психологічне настроювання на творчу діяльність майбутніх педагогів і стає основою для самореалізації в галузі декоративно-ужиткового мистецтва.

Ціннісно-мотиваційний компонент структури творчої компетентності майбутніх педагогів характеризується мотивами самовизначення у галузі декоративно-ужиткового мистецтва та діяльності, спрямованої на розкриття та розвиток творчості творчих здібностей; інтерес до методів і результатів власної діяльності та формування творчого мислення.

Друга складова структури творчої компетентності майбутніх педагогів професійного навчання – професійно-пізнавальна – яка, з одного боку, являє собою систему професійно-психологічних знань з теорії саморозвитку та самовдосконалення, а з іншого, відображає наявний рівень професійних знань, який становить зміст професійного

зростання, що характеризується наявністю необхідних професійних знань і володінням способами їх отримання та використання в майбутньому. Цей компонент передбачає використання навчально-методичних, освітніх ресурсів у професійній діяльності майбутніх педагогів професійного навчання.

Професійно-пізнавальним компонентом структури творчої компетентності майбутніх педагогів є система необхідних базових теоретичних знань, необхідних у подальшій професійній діяльності. Цей компонент характеризується розвитком професійної діяльності, вмінням розвивати творчі навички (використання різноманітних засобів навчання, вміння самостійно організувати власну творчу діяльність), формування яких відображає рівень сформованості творчої компетентності майбутніх педагогів.

Наступним, третім компонентом структури творчої компетентності є рефлексивний, що передбачає переосмислення власної творчої діяльності; вміння самоаналізувати результати своєї практичної діяльності та визначити вплив душевного стану на творчу діяльність; вміння здійснювати необхідну корекцію на основі самоаналізу професійної діяльності та душевного стану; систематизація поглядів і настроїв на професійному шляху; визначення та корекція власного творчого та індивідуального стилю.

Четвертим компонентом структури творчої компетентності майбутніх педагогів професійного навчання є творча діяльність. Зазначений компонент дозволяє використовувати наявні професійні знання, уміння та навички для реалізації завдань професійної діяльності. Вона передбачає практичну реалізацію професійно-творчого становлення майбутнього педагога професійного навчання, формування власного творчого та індивідуального стилю. У процесі навчальної діяльності надається можливість проявити самостійність, ініціативність, творчий підхід, наполегливість у змодельованих і реальних ситуаціях.

Творчо-активний компонент є ключовим у формуванні творчої компетентності майбутніх педагогів, оскільки передбачає оволодіння знаннями творчого характеру (творчі технології, методи, прийоми), формування теоретично і практично обґрунтованої творчої позиції, розвиток умінь та навичок прогнозування створення нових, вміння приймати нестандартні творчі рішення.

Висновки. Отже, для створення умов формування творчої компетентності майбутніх педагогів професійного навчання є такі основні педагогічні принципи, як: єдність теорії та практики мистецтва, освіти та художньої творчості, індивідуалізація та диференціація. Більш поширеним є поняття креативної складової та її модифікацій (діяльнісно-творчої, особистісно-творчої). Дослідження, розкриття та порівняння структури

творчої компетентності стало основою для визначення авторського розуміння структури, а аналіз досліджень та публікацій з досліджуваної проблематики зробив це.

Можна визначити поняття креативної компетентності, що означає здатність творчо діяти в ситуаціях невизначеності на основі набутих знань, умінь, навичок та набутого попереднього особистого досвіду. Основними структурними компонентами творчої компетентності майбутніх педагогів визначено ціннісно-мотиваційний, професійно-пізнавальний, рефлексивний та творчо-активний.

Перспективи подальших пошуків у розв'язанні цієї проблеми ми вбачаємо у розробці та теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов формування творчої компетентності майбутніх педагогів професійного навчання засобами декоративно-ужиткового мистецтва.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дорофей С.В. Творча активність особистості в системі підготовки спеціаліста у ВНЗ. Київ, 2012. Випуск 15. С. 172–183.
2. Зязюн І. А. Філософія педагогічної якості в системі неперервної освіти. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир, 2005. 25. С. 13–18.
3. Петришин Л. Й. Структура креативності майбутніх соціальних педагогів у контексті фахової підготовки. *Соціальна педагогіка: Теорія та практика*. Тернопіль, 2013. № 3. С. 63–75.
4. Сегеда Н.А. Зміст креативно-акмеологічного підходу до вивчення феномену професійного зростання викладача вищої школи. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. Мелітополь, 2009. С. 106–110.
5. Сергійчук О. Професійна компетентність майбутнього вчителя. Підготовка студентів до майбутньої професійної діяльності : науково-теорет. зб. Київ, 2008. Випуск 1. 254 с.
6. Семенова О. Критерії та показники розвитку художньо-творчої компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. Умань, 2017. № 16. С. 169–174.
7. Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 284 с.
8. Федорчук Л. П. Теоретичні аспекти формування професійної компетентності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Психологія» : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, 2019. № 8. С. 77–81.
9. Концепція креативності Дж. Гілфорда і Е.П. Торренса : веб-сайт. URL: <http://bibliograph.com.ua/psihologia-2-1/142.htm> (дата звернення: 13.07.2022).